

КОЯ СЪМ АЗ¹?

Дзун Пу

(Превод от китайски език – Бора Беливанова)

Уей Ми бутна вратата на кухнята и внезапно нададе сърцераздирателен писък. Обърна се рязко, така че едва не падна и през глава, препъвайки се, хукна надолу по стълбите. За момент ѝ причерня пред очите, тя загуби посока, олюлявайки се хвърли поглед наляво, надясно, и неочаквано рухна край пътя – вехт, окъсан, конопен чувал.

Кървавочервеният залез оцветяваше с лъчите си всичко в цвят на кървави петна. Оградата покрай близкото здание беше неравна и черната ѝ сянка върху стената приличаше на следи от окървавени ръце.

Този жилищен район в парка на университетското градче беше тих, но в тази тишина се долавяше едно – надвиснала атмосфера на тревога и жестокост. Човешките гълпи, екзалтирани до лудост от лозунгите на културната революция, още не бяха се върнали, но все пак тук-там се мяркаха отделни минавачи. Един от тях видя легналата край пътя купчинка, неволно избърза напред, приведе се и попита:

– Какво има?

Загрижено приповдигна главата и уплашено ѝ викна:

– Уей Ми!

И бързо, но същевременно и предпазливо отпусна главата на предишното ѝ място, сякаш тя, Уей Ми, беше бомба с часовников механизъм, и, наред с това, някакъв скъпоценен съд.

Човекът се озърна боязливо, за да види дали някой не му е обърнал внимание, защото за такива като него „разкрити опасни“ един контакт с Уей Ми би бил достатъчен, за да му докара още по-яръстна „борба чрез критика“.

Друг човек доближи да огледа човешката фигура край пътя.

– Я, Уей Ми!

Върху младото лице се изписа видимо отвращение.

– У-у, червена лицемерка от черната банда! Шпионка!

¹ Още в заглавието на преден план излиза всеобхватността на онова, което се случва с АЗ-а – използваното местоимение според правилата на китайската морфология не притежава категорията „род“, поради което се отнася еднакво за всички човешки същества. Стесняването на значението в превода се прави за улеснение на читателя.

Обърна се и си тръгна.

Приближи друг.

– Пак ли някой е скочил от горните етажи? – Сякаш ставаше дума за нещо забавно.

Той побутна Уей Ми с крак, видя, че половината ѝ глава е без коса² и се отказа от опитите да я разпознае.

– Я не се преструвай! Ти, чудовище, змия такава! Сама да се отречеш от партията, от народа!... Пет пари не струва твоят кучешки живот!

Подритна я още веднъж и си тръгна, без дори да се обърне.

В този момент Уей Ми се свести. Залязващото слънце обагреше в кървавочервено восъчнобледото ѝ лице. При падането го бе одраскала на две места и от там все още се процеждаше кръв. Тя рязко скочи на крака. Няколко капки кръв се стекоха върху изсъхналата есенна пръст, капещите листа прикриха кървавите следи.

„Ти, чудовище, змия! Да се отречеш от народа!“ – Този глас продължаваше да кънти в ушите ѝ. – „Шпионка! Червена лицемерка от черната банда! Контрареволуционерка с перо, което убива без кръв! Ти, реакционна сила, цялата пропита с отрова!“ – Тези лозунги от събранието за борба чрез критика нахлуха отведнъж и притиснаха Уей Ми така, че живо място не ѝ остана, тя можеше само да броди, криволичейки безцелно, щеше ѝ се да се напъха в някоя пролука между тези гласове.

Неочаквано срещу нея изтича едно пет-шестгодишно момиченце и зарадвано викна:

– Лельо Уей Ми! Ти защо толкова отдавна не си идвала с чичо Мън да нагъваме играчки от хартия? И да си играем на семейство?

Но окървавеното лице и втренченият поглед на Уей Ми така подплашиха детето, че то спря, заплака на глас и побягна.

„Лельо Уей Ми!“ – странен глас. Коя е тази Уей Ми? В съзнанието ѝ „чичо Мън“ съвсем естествено се трансформира в трите йероглифа на името Мън Уънци. Но кой пък беше Мън Уънци? Не, не си струваше да мисли за всичко това, най-важното беше друго: коя съм **АЗ**? „Аз“, оглушена от грохота на виковете, от ругатни и хули, „аз“ с рукнала кръв по лицето, с кръв, обляла сърцето – аз коя съм? **АЗ** – коя съм?!

Уей Ми, пристъпвайки едва-едва, падайки на всяка крачка, бавно излезе от жилищния район и стигна до малко парково възвишение. То цялото бе гъсто обрасло с повяхнала трева, толкова плътна, че едва ли би могла да се разчисти. Настлана с камъни пътечка криволичеше

² Един от видовете наказания, прилаган по време на „културната революция“, с цел да бъде разпознат по-лесно „врагът“.

и плавно заобикаляше възвишението. Уей Ми тръгна по този полегат път, но го усещаше така, сякаш изкачва стръмен планински склон и от време-навреме дори си помагаше с ръце. Постоянно политаше назад, търкулваше се, а после отново тръгваше пълзешком напред. Мислеше само за едно: да върви напред, да отиде и да изясни кой в крайна сметка е този „аз“?

Там, където пътеката се раздвояваше, имаше малко изкуствено хълмче, майсторски изградено – всяко камъче по него можеше да предизвика множество асоциации. Уей Ми се вгледа втренчено в това хълмче и постепенно почна да различава по него множество свирепи муцуни на чудовища. Малките и големи кухни и отвори по хълмчето, обагрени от залеза, наподобяваха големи купи, пълни с кръв. Внезапно ѝ се стори, че тези купи растат върху собственото ѝ тяло и с тяхна помощ тя яде хора!...

– Аз съм чудовище! – викна тя, препъна се и падна.

Тогава видя самата себе си. Синьо лице, стърчащи дълги зъби, лице злобно и ужасно, длани, израсли големи като лопати... видя се как преследва тъпа дечица, слабички, пълнички – най-различни малки деца. Тези деца, нежни и прелестни, от страх едно през друго хукваха да бягат на всички страни. О! Но не бяха ли това растителни клетки под микроскоп? Онова нещо, на което Уей Ми бе отдала целия си живот. Заради тези клетки тя бе отложила раждането и отглеждането на дете. Всъщност тези клетки наистина бе превърнала в нещо като свои деца, точно както и Мън Уънци беше превърнал онези чудновати схеми в своя плът и кръв. Как би могла тя да натика „децата си“ в тези широки пълни с кръв купи? Не разбираше. Ама да! Ревящите гласове казваха, че тя с тези растителни клетки трови младите, избива децата на хората. Как така да ги избива? Все още не разбираше. Гледаше само как тези дечица се строят в редици, хвърлят се в атака, шумят, крещят, втурват се към все по-помръкватата светлина на залязващото слънце и изчезват.

А къде са трупове на тези избити? Труповете, о-о, труповете! Не бяха ли увиснали от тръбите на парното в кухнята? Когато Уей Ми отвори кухненската врата, трупът като че ли все още се полюшваше.

Ужасена, с втренчени безжизнени очи Уей Ми се обърна и хвърли поглед към прозореца на дома си. И сякаш видя Мън Уънци, с коса само върху половината глава, да се понася надолу от високата сграда, насам, все такъв изискан, изтънчен, той приближаваше леко усмихнат. Когато я видя в такъв вид – със синьо лице и стърчащи зъби, той, уплашен, се дръпна, побягна, втурна се в отблясъците на залеза и също изчезна.

– Убила съм! Наистина съм убила човек! – Уей Ми зариди на висок глас, почна със сила да разкъсва дрехите си. – Убила съм Мън Уънци! Той е мъртъв, мъртъв е!

Вчера те и двамата бяха подложени на жестока критика пред голямото събрание на цялото учебно заведение. Сред гръмотевични викове на революционни лозунги, те, тази група обекти на борбата чрез критика, бяха обръснати така, че половината глава да е светла, а другата половина – тъмна. Ин и Ян. Ах! Това позорно клеймо! И тази група хора с наполовина оголени черепи бяха изгонени, бити с камшици, в четирите пункта за борба в рамките на учебното заведение доверени хора издевателстваха и ги подлагаха на жесток побой. Струва ли си да се говори подробно! След като събраните се разпръснаха, те трябваше да отидат пред източния вход към университета, където да разчистват и да горят смет. Работеха мълчаливо, механично. Внезапно Уей Ми чу откъм Мън Уънци някакъв стон. Вдигна глава и видя, че той е седнал на земята и с трепереща ръка държи няколко изхвърлени листа хартия.

– Моята... моята!... – изрече той с прекъсващ се глас и протегна листовите пред очите на Уей Ми. О, тези странни схеми, толкова познати! Това бяха резултатите от дългогодишните изследвания на Уънци, резултати, които му бяха по-скъпи от живота! Преди няколко месеца той се подчини на заповедта и предаде за проверка всички свои ръкописи. Не беше и помислял, че сърцето му, душата му, жизнените му корени – всичко ще се превърне в смачкани и накъсани хартии на боклука и ще стане част от куп смет, която трябваше в момента да бъде изгорена!

– Ти какво правиш! – един от надзираващите грубо издърпа от ръцете му тези няколко листа и ги запрати в пламтящата купчина. Многогодишен тежък труд, който повече не би могъл да се повтори, се превърна в струя синкав дим, изви се меко нагоре и се стопи.

Мън Уънци и Уей Ми се вцепениха. В това състояние на вцепенение те се върнаха вкъщи. Уей Ми тихо каза:

– Само смърт! Само смърт!

Безизразният поглед на Мън Уънци внезапно пламна, той съзря надежда в гибелта. Ако те разберат, много бързо ще го изолират с надзиратели и така ще загуби дори свободата да умре. Всичко е така жестоко, всичко стига до невъобразима степен на жестокост. Сега единствено смъртта е все още в негова власт. Така само за една нощ те двамата попаднаха в бездната, която дели живота от смъртта, разума от хаоса. Тъкмо в тази бездна вървеше сега самотната Уей Ми, продължавайки да търси отговор на въпроса „коя съм аз?“

В дълбините на паметта ѝ проблесна лъч тайнствена светлина, в безкрая на здрача тя смътно съзря едно цветенце, сияещо с чиста белота. Само за миг то израсна, стъбълцето му стана човешки ръст високо, цветето, трептейки, кимна към нея и се усмихна.

– Това съм аз! – засмя се през сълзи Уей Ми. Спусна се да прегърне това цвете, но цветето се оказа един изправен камък. Той я блъсна в лицето, пак потече кръв, но Уей Ми въобще не усети.

Това, което усещаше, беше, че е седнала на един висок клон и оглежда морето от цветя наоколо, чувствайки себе си снежно бяла, чиста и естествена, чувства, че светът е толкова свеж, сияен и прекрасен! Видя родителите си да излизат през една обикновена дъсчена врата, понесли лейка и, както преди години, ситна благодатна роса обгърна цветята покрай бамбуковата ограда. Те пръскаха бисерни капки и върху самата Уей Ми, като мърмореха „Нашето цвете!“. Всяко дете е цвете в сърцата на родителите; когато порасне и стане възрастен човек, то попада изцяло в калта, която е запълнила целия свят, а от тази кал пак израства свежо цвете. Това си е природен закон. Но сега Уей Ми не би могла да стане дори кал, защото носи в себе си отрова. А тези най-различни, кървящи позорни хули, с които искат да я принудят за нещо – те ѝ действаха така, сякаш главата ѝ ще се пръсне. Сред хулещите я гласове все по-настойчиво и отчетливо звучеше: „Тя пои с отрова!“, „Отровата, която тя изпуска, убива хора!“...

Да, тя поеше с отровните сокове на знанието, разпръскваше страшната отрова на знанието. Дали пък изследваните от нея растителни токсини не са се концентрирали в нея самата? Снежнобелите цветя искряха със сиянието на блуждаещи огньовете и в сгъстяващите се отблясъци на залеза се разкриваше още по-ясно: „Аз съм отровна!“.

В това време покрай нея мина Мън Уънци от времето на неговата младост, изискан, елегантен, излъчващ най-висока степен на одухотвореност. Такова беше впечатлението на Уей Ми навремето, когато го видя за пръв път. Мина радостен, вдигнал в ръка към нея срезове от растителни клетки. Уей Ми едва не се разтопи от щастие.

„Ела! Превърни и мене в един срез!“ – помисли тя пламенно, но внезапно я осени: „Аз съм отровна!“ И тя извика: „Не ме докосвай! Отровна съм!“

И двамата еднакво се стреснаха, едновременно се повалиха на земята и се превърнаха в два червея.

„Че това е чудовището-змия!“ – помисли спокойно Уей Ми. Змията е подбудила Ева да яде от плода на разума и това е дало възможност на чо-

вечеството да се избави от състоянието на невежество, но и да бъде наказано вечно да се прилепя към земята, да не може да се изправи. Така става превръщането на „интелигентските елементи“³ в червей, които пълзят по земята и това е нещо съвсем естествено, в реда на нещата. Уей Ми пълзеше с мъка, като истински червей, най-напред свиваше долната половина на тялото си, извиваше гръб и след това се изпъваше напред. С голям труд заобиколи изкуственото каменно възвишение. Мън Уънци пълзеше видимо по-бързо от нея, тя го изгуби от поглед и все току повдигаше с усилие глава да го търси.

Къде е той? Къде е? Точно така! Той виси от тръбата на парното отопление в кухнята. Такъв един голям червей, окачен на тръбата на парното! Уей Ми си казваше, че трябва да се извърне и да погледне назад, но тя нямаше шия, нямаше как да извърне глава. Несъзнателно продължи да пълзи напред, оставяйки след себе си дълга кървава диря.

Полъх на вятъра докара есенен горски хлад. „Поне е в кухнята, няма да го връхлети студ“. Така си мислеше Уей Ми и донякъде се успокои, дори усети топлота. Вече толкова години тази тясна кухничка беше свидетел на техните горчилки и мъки, на похода им към науката. И в ранна утрин и късна нощ, понякога само няколко чаши редичък чай подкрепяше техните изнемогнали от умора тела. Но същата тази кухничка беше придавала сили на толкова много млади изследователи. Обаче тя беше и улика за настъпление на тази проядена, корозирала младеж срещу пролетарската класа. Именно тук, на това място Мън Уънци получи резултатите на своя усърден труд.

„Аз сега съм един голям отровен червей!“ Уей Ми почувства, че вече знае коя е, дощя ѝ се за се засмее, но как би могла да се смее? Червей, който се смее! Такова нещо можеше да изникне само в съзнанието на един побъркан! Тя продължаваше да пълзи по земята, съвсем спокойно осъзнавайки своята правота. Това беше мястото на интелигентските елементи в Китай от края на 60-те години. Много по-спокойно беше човек да си остане на мястото, което му се полага.

Може би нямаше как всички да не си останат на местата, които им се полагат. Уей Ми видя, че отвсякъде около нея почнаха да допълзяват червей, и макар те да бяха без лица, все пак от пръв поглед тя различи добре познати хора. Сред тях имаше доста професори, преподаватели по хуманитарни науки, не бяха малко и тези от точните науки, и почти всички носеха множество белези от рани, следи от кръв, и пълзяха съв-

³ В стремежа си да изолира определени категории от „правилното“ общество, езикът на „културната революция“ използва спрямо тях понятието „елемент“, което в тези случаи с лекота придобива подчертано пейоративно-презрителен оттенък.

сем сериозно. Но върху този мърдащ и пъпlesh куп тегнеше една крайно мъчителна, унижителна атмосфера. Неочаквано един изгърбен, силно набъбнал червей (в него съвсем отчетливо можеше да се разпознае един корифей от физическия факултет) издаде съскащ звук, силеше се да вика, ако имаше ръце със сигурност щеше да ги вдигне и да закрещи. Но той можеше само да мърда и да издава съскащи звуци. Уей Ми проумяваше тези звуци, червеят казваше: „Кой... съм... аз?“

Уей Ми се ужаси. Да, „кой съм аз?“ – чувството ѝ за временно спокойствие я напусна, в мозъка ѝ отново заклокочиха, закънтяха най-различни убийствено-оскърбителни ругатни.

Щом този въпрос ѝ се мярна, всички червеи наоколо изчезнаха. Остана само тя, сама-саменичка, да пълзи напред.

„Значи, аз съм един отровен червей! Но тогава, в крайна сметка, коя съм?“ – разсъждаваше мъчително Уей Ми, напрягайки мозъка си сред нетърпимия грохот.

След малко отпред се появиха есенни води – това беше най-уединеното място в университетския парк. Редуваха се овални и четвъртити езерца, преплитаха се многогодишни храсти и образуваха мрачен гъсталак.

Неочаквано във въздуха се разнесе печален вик – по вече съвсем смраченото небе се носеха няколко едри диви гъски. Бяха се заблудили, не знаеха накъде да летят. Уей Ми отведнъж скочи на крака, спусна се да тича, протегнала напред ръце, сякаш ѝ се искаше да улови тези заблудени, самотно летящи птици.

За миг Уей Ми почувства, че тя самата се носи във въздуха заедно с гъшето ято. Припомни си пролетта на 1949 година. Връщаше се в родината от срещуположния тихоокеански бряг⁴ и от Шанхайското летище се прибираще във вече освободения Пекин. Самолетът търсеше място за приземяване сред безреден артилерийски огън. Внезапно тя дойде на себе си и много трезво си спомни чувството да се рееш високо сред облаците! Макар че човек във всеки момент можеше да стане на парченца, въпреки това или може би точно поради това всичко изглеждаше толкова вълшебно и предизвикваше такъв възторг! Тя пристигаше, устремена към комунистическата партия, към народа, тя летеше към родината и революцията! О, родино, скъпа майко! О, революцийо, ти, велика лярска пещ! Двамата с Уънци мислеха за топлината на родината, за нещастията по време на революцията. Сериозно разсъждаваха за болките, които носи окончателната промяна, пълното прераждане. Но и двамата с устрем и страст се хвърлиха в пещта на революцията, за да отлеят сами

⁴ Т. е. от САЩ.

себе си в два скъпоценни, съсичащи всичко меча – мечовете Ган Дзян и Муо Сие⁵ и така да разсекат и да пръснат тръните на пътя на науката. Тези мечове са били поднесени на майката. А къде са те сега? Къде е и майката? Ами тя самата, Уей Ми, не беше ли страшилище? Чудовищезмия? Не беше ли отровна, дважд отровна, антиреволюционна престъпна убийца? Литни! Напусни този изопачен изкривен свят! Литни, литни! Тя усети себе си като една заблудена самотна дива гъска, която плаче в черното небе.

Тя тичаше, тичаше с всички сили, косите на темето ѝ, останали само наполовина, се вееха на една страна. Разтвори ръце, сякаш при полет. Храстите късаха дрехите ѝ, раздираха тялото ѝ – тя тичаше. Водите на езерото бяха все по-близо, все по-сияйни.

Печалният вик звучеше все по-остро, множество летящи гъски се сбираха в едно. Те се виеха в небето, пляскаха с криле, издигаха се все по-високо, искаха да напуснат тази осквернена, напоена с прясна кръв и срам земя. Уей Ми със сетни сили се опита да ги догони, но те я изоставиха. Само миг – и в нощния мрак не остана и следа от птиците. Уей Ми сякаш внезапно падна от небесата. Застана неподвижна, объркано се огледа, усещаше, че сякаш се разтапя, от натрошени парченца се превръща в ситен прах, става газ, който, малко по малко, все повече се разрежда. Обзе я пристъп на необяснима паника, тя нададе остър плач:

– Ами **АЗ, АЗ**, която в момента изчезвам, коя съм най-сетне!?

Горестният плач се блъскаше из парка и не намираше изход. Неочаквано в черното небе се появи един сияещ йероглиф „човек“⁶. Йероглифът-клин, съставен от подреден колектив, бавно отлиташе към далечините.

Този, отвяван към далнините йероглиф-клин „човек“ излъчваше в небето сияйно многоцветие – сякаш там бяха концентрирани светлината на слънцето и светлината на луната. Но сред сиянието имаше множество черни точки, които бързо се движеха в безреда; при по-внимателно вглеждане това се оказваха доста много скелети, ужасяващи змии и скорпиони, насекоми и влечуги, които чоплеха йероглифа, блъскаха го, хапеха го! Искане да натрошат, да преобърнат този йероглиф „човек“ и да тъпчат, да пълзят върху сиянието на човека...

⁵ Легенда, която води началото си от митично-приказните недра на историята и преминава през вековете, носейки основни идеи за добро и справедливост, мъжество и вяност.

⁶ Йероглифът представлява две наклонени черти, образуващи ъгъл в горната си част.

Уей Ми притихна. Почувства, че тя самата, превърнала се в нищо, в момента почва да се кондензира и постепенно, незабележимо почва да се издига от бездната, разграничаваща разума от хаоса.

АЗ-ът се появи пред нея. Събрала всичките си сили тя извика:

– Аз съм...!

Спусна се напред и се хвърли във водите на езерото, отпусайки се в обятията на скъпата родина-майка, на която те с Уънци бяха отдадени до края на живота си.

В недотам бистрата есенна вода се появиха вълни – на пенести кръгове, един след друг, и нейният печален, изпълнен с осъзнаване и вяра глас потъна във водовъртежа.

Остана само черно безмълвие.

И все пак, стига само да настъпи истинска пролет, „човекът“ винаги се завръща на своята земя. Или, иначе казано, стига само „човекът“ да се завърне на своята земя, и настъпва истинска пролет.